

Posługa obrońcy węzła małżeńskiego na rzecz ochrony ważności małżeństwa w procesie skróconym *coram Episcopo*

The service of the defender of the marriage bond in favour of protection the validity of marriage in the briefer matrimonial process before the bishop

ks. dr Kamil Krakowski
Sąd Biskupi Płocki
ORCID 0000-0002-0251-9610
e-mail: kamil.krakowski@diecezjaplocka.pl

Streszczenie: Artykuł koncentruje się na analizie zadań procesowych podejmowanych przez obrońcę węzła małżeńskiego w procesie skróconym przed biskupem o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Nowe normy wprowadzone przez papieża Franciszka w 2015 roku nie zmieniły pozycji i charakteru posługi obrońcy węzła. Jego udział w procesie skróconym jest obowiązkowy, ponieważ występuje on jako strona publiczna, której celem jest ochrona sakramentu małżeństwa jako dobra publicznego Kościoła. Zadaniem obrońcy węzła jest przekazywanie, poszukiwanie i proponowanie sędziemu argumentów przeciwko nieważności małżeństwa. Artykuł zajmuje się analizą posługi obrońcy węzła we wszystkich fazach procesu skróconego. Ze względu na uproszczone procedury i szybki tryb postępowania, jego udział w procesie powinien być aktywny, wnikliwy, rzetelny i merytoryczny. Artykuł wskazuje narzędzia prawne, dzięki którym obrońca węzła może właściwie wypełnić swoją posługę w celu ochrony ważności małżeństwa. Ponadto artykuł analizuje kwestię efektywności i skuteczności posługi obrońcy węzła w warunkach i okolicznościach procesu skróconego przed biskupem.

Słowa kluczowe: obrońca węzła, proces skrócony o stwierdzenie nieważności małżeństwa, węzeł małżeński, biskup diecezjalny

Abstract: The article focuses on the analysis of the procedural tasks undertaken by the defender of the bond in the briefer process to declare the nullity of marriage. The new norms introduced by Pope Francis in 2015 have not changed the position and nature of the service of the defender of the bond. His participation in the briefer process is obligatory, because he acts as a public party, whose purpose is to protect the sacrament of marriage as a public good of the Church. The task of the defender of the bond is to convey, seek and propose to the judge arguments against the invalidity of marriage. The article also includes

the analysis of the service of the defender of the bond in all phases of the briefer process. Due to the simplified procedures and the rapid mode of proceedings, his participation in the process should be active, insightful, reliable and substantive. The article indicates legal tools that the defender of the bond can properly fulfill his service to protect the validity of marriage. Moreover, the article analyses the issue of the effectiveness of the service of the defender of the bond in the conditions and circumstances of the briefer matrimonial process before the bishop.

Keywords: defender of the bond, briefer matrimonial process to declare the nullity of marriage, marriage bond, diocesan bishop

Treść: Wstęp. 1. Urząd obrońcy węzła małżeńskiego gwarantem prawdy i sprawiedliwości. 2. Aktywność obrońcy węzła w procedurze wyboru skróconego trybu procesu. 3. Zaanżelowanie obrońcy węzła w instrukcję sprawy. 4. Prezentacja uwag *animadversiones* przez obrońcę węzła podczas dyskusji sprawy. 5. Interwencje obrońcy węzła po wydaniu pozytywnego wyroku. Zakończenie.

Wstęp

Kanoniczne dochodzenie sądowe o orzeczenie nieważności małżeństwa służy ustaleniu obiektywnej prawdy o zaskarżonym małżeństwie¹. Od 1741 roku, czyli od promulgacji Konstytucji apostolskiej *Dei miseratione* przez papieża Benedykta XIV, w każdym takim postępowaniu z urzędu bierze udział obrońca węzła małżeńskiego². Zgodnie z intencją Najwyższego Ustawodawcy, nowo powstały urząd kościelny miał za zadanie bronić integralności postępowania o orzeczenie nieważności małżeństwa, a także wyposażał obrońcę w narzędzia prawne, by poprzez swoje interwencje i działania bronił

¹ Małżeństwo jako instytucja prawa naturalnego cieszy się nierozzerwalnością węzła, natomiast w perspektywie chrześcijańskiej ten związek pomiędzy dwoma osobami ochrzczonymi został podniesiony przez samego Chrystusa do godności sakramentalnej. W kanonicznym porządku prawnym nie istnieje wzorem prawodawstwa cywilnego instytucja rozwodu, jednak kościelne procesy małżeńskie oprócz poszukiwania obiektywnej prawdy o stanie rzeczy, stają się narzędziem, które w przypadku pozytywnego rozstrzygnięcia sprawy umożliwiają wiernym udział w dobrach duchowych. Por. M.J. ARROBA CONDE, *Diritto processuale canonico*, Roma 2012, s. 610.

² Por. BENEDICTUS XIV, *Constitutio Apostolica Dei miseratione*, 2.11.1741, w: P. GASPARRI (red.), *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. 1, Romae 1947, s. 695.

ważności małżeństwa³. Dokonana w 2015 roku przez papieża Franciszka reforma procesu małżeńskiego miała na celu przyspieszenie oraz uproszczenie postępowań sądowych, tak „aby serca wiernych, którzy oczekują na wyjaśnienie swojej sytuacji nie były zbyt długo zniewolone przez mroki wątpliwości z powodu opóźnień w wydaniu wyroku”⁴. Powyższa reforma faktycznie wprowadziła szereg nowych rozwiązań, co realnie przyczyniło się do przyspieszenia i uproszczenia procesu: uchylenie apelacji z urzędu co do wyroku pozytywnego pierwszej instancji, możliwość ustanowienia sędziego jednoosobowego pod odpowiedzialnością biskupa diecezjalnego, możliwość powołania dwóch sędziów świeckich na członków kolegium sędziowskiego, darmowość procesów małżeńskich czy uproszczenia w zakresie ustalenia właściwości miejsca sądu⁵.

Największym *novum* reformy bergoliańskiej było ustanowienie nowego trybu postępowania o orzeczenie nieważności małżeństwa: procesu skróconego przed biskupem. Takie uproszczone postępowanie jest prowadzone, gdy strony zgodnie proszą o taki proces, bądź jest to prośba jednego z małżonków, ale za zgodą współmałżonka oraz zostały przedstawione okoliczności dotyczące faktów i osób, poparte zeznaniami lub dokumentami, które nie wymagają przeprowadzania dokładniejszego badania i w sposób ewidentny wskazują na nieważność małżeństwa⁶. Cechą charakterystyczną procesu skróconego jest ustanowienie wyłącznie biskupa diecezjalnego i zrównanych

³ Por. G. LESZCZYŃSKI, *Rola obrońcy węzła małżeńskiego w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, Prawo Kanoniczne 49 (2006) nr 3-4, s. 51-52.

⁴ FRANCISCUS, *Litterae Apostolicae motu proprio datae Mitis Iudex Dominus Iesus*, 15.08.2015, AAS 107 (2015), s. 958-970; tekst polski: PAPIEŻ FRANCISZEK, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”, reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa (tekst łacińsko-polski)*, Tarnów 2015, s. 9.

⁵ Por. G. LESZCZYŃSKI, *Założenia ogólne motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, w: J. KRAJCYŃSKI (red.), *Proces małżeński według motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, Płock 2015, s. 23-36.

⁶ Por. W. GÓRALSKI, *Proces małżeński skrócony przed biskupem*, Płock 2017, s. 60-94; U. NOWICKA, *Proces skrócony przed biskupem*, *Ius Matrimoniale* 27 (2016) nr 1, s. 109-128.

z nim w prawie przełożonych Kościołów partykularnych, jedynym sędzią w tej sprawie⁷. Z racji, że biskupi są następcami Apostołów, mają za zadanie stawać się w swojej diecezji gwarantem troski o sprawiedliwość, a także o nierozzerwalność małżeństwa⁸.

Zmiany wprowadzone przez motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* bezpośrednio nie odnosiły się do urzędu obrońcy węzła małżeńskiego i nie zmieniły jego pozycji w kanonicznym porządku prawnym, jednak krytyczna analiza wprowadzonych norm i nowy tryb postępowania stawia osobę wykonującą ten urząd w zupełnie nowych warunkach i okolicznościach. Celem niniejszego artykułu jest ukazanie wyzwań i zadań, które stają przed obrońcą węzła małżeńskiego przy aplikacji procesu skróconego przed biskupem. Artykuł będzie starał się odpowiedzieć na pytanie: Czy obrońca węzła małżeńskiego występujący w procesie skróconym, przy aplikacji uproszczonych i przyspieszonych procedur może aktywnie i skutecznie wypełniać powierzony sobie urząd broniąc ważności węzła małżeńskiego?

⁷ Instytucja sędziego w procesie skróconym nie ma zakorzenia w charakterze sakramentalnym święceń biskupich, a to oznacza, że nie wystarczy być wyświęconym na biskupa, by móc pełnić funkcję sędziego w tym procesie. Papież Franciszek powiązał funkcję jednoosobowego sędziego w procesie skróconym z urzędem głowy Kościoła partykularnego. To oznacza, że biskup diecezjalny stojący na czele diecezji, a także przełożeni struktur terytorialnych i personalnych, które są zrównane w prawie z diecezją na mocy kan. 368 KPK/83, jeśli posiadają władzę sędziowską w zakresie małżeńskim, są kompetentni do wydania decyzji w procesie skróconym. Z tego wynika, że funkcję sędziego w procesie skróconym przed biskupem może spełnić duchowny nie mający sakry biskupiej, ale będący przełożonym Kościoła partykularnego. Por. K. KRAKOWSKI, *Processus brevior coram Episcopo – Czy każdy biskup jest kompetentny do wydania wyroku stwierdzającego nieważność małżeństwa w procesie skróconym?*, Rocznik Teologii Katolickiej 17 (2018) nr 3, s. 174-185; M. DEL POZZO, *Il processo matrimoniale più breve davanti al Vescovo*, Roma 2016, s. 57-68.

⁸ Por. J. ADAMCZYK, *Rola biskupa diecezjalnego w procesie skróconym o nieważność małżeństwa*, *Ius Matrimoniale* 34 (2023) nr 1, s. 130-131.

1. Urząd obrońcy węzła małżeńskiego gwarantem prawdy i sprawiedliwości

Aktualną pozycję i zadania obrońcy węzła w procesie małżeńskim reguluje Kodeks Prawa Kanonicznego⁹ oraz Instrukcja procesowa *Dignitas connubii* wydana w 2005 roku¹⁰. Normy kodeksowe odnoszące się do ustanowionego przez papieża Franciszka procesu skróconego przed biskupem (kan. 1683-1687 KPK/83) nie regulują zakresu działania obrońcy węzła, dlatego należy odnosić się do przepisów, które stosuje się przy postępowaniu zwyczajnym. W świetle tych dokumentów, ustanowienie obrońcy węzła jest obligatoryjne w diecezjach, w których jest powołany trybunał zajmujący się osądem spraw o stwierdzenie nieważności małżeństwa¹¹. Tak więc przy trybunale, do którego wpływa skarga powodowa o prowadzenie procesu skróconego przed biskupem, powinien być na stałe ustanowiony przynajmniej jeden taki urzędnik wymiaru sprawiedliwości. Zgodnie z przepisami kodeksowymi, nominacja obrońcy węzła należy do biskupa diecezjalnego, który jest moderatorem danego trybunału. Na powyższy urząd może być powołany duchowny bądź wierny świecki, posiadający tytuł licencjusza bądź doktora prawa kanonicznego oraz jest osobą godną zaufania¹².

⁹ Por. *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks prawa kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022. Zaktualizowany przekład na język polski, Poznań 2022, (dalej KPK/83).

¹⁰ Por. PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, *Instructio servanda a tribunalibus dioecanis et interdioecanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii Dignitas connubii*, 25.01.2005, Città del Vaticano 2005; tekst polski: PAPIESKA RADA DS. TEKSTÓW PRAWNYCH, *Instrukcja Dignitas connubii, którą należy zachowywać w sądach diecezjalnych i międzydiecezjalnych w prowadzeniu spraw o nieważność małżeństwa*, w: P. MAJER (red.), *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 2023, s. 1208-1290, (dalej DC).

¹¹ Por. M.J. ARROBA CONDE, *Diritto processuale canonico...*, s. 231-232.

¹² Por. kan. 1435 KPK/83; A. KONDRATOWICZ, *Urząd obrońcy węzła wyrazem troski Kościoła o dobro małżeństwa*, Kortowski Przegląd Prawniczy 2 (2015) nr 2,

Do fundamentalnych zadań tego urzędu należy poszukiwanie, proponowanie oraz przedstawianie wobec sędziego kościelnego i stron procesowych argumentów, które w sposób rozumny mogą być przywołane przeciw nieważności¹³. Wobec powyższego, obrońca węzła nie może podejmować działań, które zmierzałyby do stwierdzenia nieważności małżeństwa. Podejmując takie działania, sprzeciwiłby on się swojej fundamentalnej misji. Obrońca węzła, który w procesie nie jest stroną, a występuje w imieniu Kościoła broniąc dobra publicznego, staje faktycznie w opozycji procesowej, która w jego wykonaniu winna być systematyczna, obiektywna i racjonalna. Jego posługa ma służyć sędziemu w wyjaśnieniu faktów i okoliczności, poprzez zwrócenie uwagi na istotne elementy, które pojawiają się w instrukcji sprawy, a które świadczą przeciw nieważności. Obrońca węzła czuwa nad integralnością procesu, jest współpracownikiem w poszukiwaniu prawdy obiektywnej, czuwa nad przestrzeganiem norm procesowych oraz odpowiedniego zastosowania prawa do faktów¹⁴. Jan Paweł II w jednym ze swoich dorocznych przemówień do Trybunału Roty Rzymskiej stwierdził, że nie jest celem obrońcy węzła definiowanie za wszelką cenę rzeczywistości nieistniejącej¹⁵. Jest to sytuacja zupełnie inna niż opowiedzenie się przez niego za nieważnością, co jak zostało przywołane, bezdyskusyjnie sprzeciwiłoby się jego misji. Jeśli obrońca węzła, poprzez swoją aktywną i rzetelną pracę, poprzez pytania oraz uwagi uczynił wszystko, by pomóc sędziemu w ustaleniu prawdy obiektywnej, to nawet pozytywne orzeczenie trybunału, nie może być postrzegane jako ewentualne niedopełnienie obowiązków przez niego czy wprost zaliczone do jego porażek¹⁶.

s. 121-122.

¹³ Por. kan. 1432 KPK/83.

¹⁴ Por. G. LESZCZYŃSKI, *Rola obrońcy węzła małżeńskiego...*, s. 52-54; U. NOWICKA, *Obrońca węzła małżeńskiego gwarantem prawdy i sprawiedliwości – refleksje na kanwie przemówienia papieża Franciszka do członków Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej z 8 listopada 2013 r.*, *Ius Matrimoniale* 25 (2014) nr 2, s. 35-39.

¹⁵ Por. GIOVANNI PAOLO II, *Ad Tribunal Rotae Romanae*, AAS 74 (1982), s. 453.

¹⁶ Por. G. LESZCZYŃSKI, *Rola obrońcy węzła małżeńskiego...*, s. 54.

Z racji na doniosły charakter małżeństwa w kanonicznym porządku prawnym, które jest dobrem publicznym Kościoła i cieszy się na mocy kan. 1060 KPK/83 przychylnością prawa, nieobecność obrońcy węzła w procesie, czyni nieważnym całe dochodzenie. Wobec powyższego słusznie zauważa G. Leszczyński, że sam obrońca węzła „uosabia zasadę przychylności prawa wobec małżeństwa”¹⁷. Dlatego funkcje, które przychodzi mu z powagą i rzetelnością wypełniać są wyrazem najwyższej troski Kościoła o małżeństwo, które z woli samego Stwórcy ma charakter nierozzerwalny i przez Jezusa Chrystusa zostało podniesione do godności sakramentalnej.

Ceniony włoski kanonista z Papieskiego Uniwersytetu Świętego Krzyża w Rzymie, M. del Pozzo, twierdzi, że w procesie skróconym właśnie obrońca węzła jest jedyną instancją przeciwną dochodzeniu i weryfikacji nieważności¹⁸. Takie stwierdzenie wydaje się logiczne, ponieważ w tym przypadku małżonkowie są zgodni w swoim roszczeniu przedłożonym przed trybunał, domagając się orzeczenia nieważności ich małżeństwa. Ponadto sama decyzja wikariusza sądowego o poprowadzeniu sprawy trybem skróconym pozwala stwierdzić, że po wstępnej analizie skargi powodowej, popartej konkretnymi środkami dowodowymi, ten przedstawiciel kościelnego wymiaru sprawiedliwości podziela roszczenie stron i widzi poważne oraz realne przesłanki do tego, by ów proces zakończył się pozytywnym rozstrzygnięciem. Faktycznie, okoliczności pozwalające na prowadzenie procesu skróconego wskazują, przynajmniej czysto teoretycznie, że oboje małżonkowie są zainteresowani pozytywnym orzeczeniem tego postępowania. Nie można jednak zapominać o osobie biskupa diecezjalnego, który z jednej strony, jak podkreśla papież Franciszek w swojej reformie procesu małżeńskiego z 2015 roku, jest z urzędu gwarantem ochrony świętego węzła i katolickiej jedności z Piotrem w wierze i dyscyplinie, natomiast z drugiej strony, z racji zaangażowania w tym procesie jako *iudex* jest uosobieniem sprawiedliwości

¹⁷ G. LESZCZYŃSKI, *Rola obrońcy węzła małżeńskiego...*, s. 52.

¹⁸ Por. M. DEL POZZO, *Il processo matrimoniale...*, s. 119.

Kościoła, czyli w jego interesie jest wyłącznie poznanie prawdy o małżeństwie¹⁹.

2. Aktywność obrońcy węzła w procedurze wyboru skróconego trybu procesu

Z woli Najwyższego Ustawodawcy wyraźnie wynika, że małżonkowie mogą jedynie prosić o poprowadzenie ich procesu drogą skróconą. Tak więc, nie jest to żaden przywilej, który należałby się komukolwiek z urzędu. Poprowadzenie sprawy drogą skróconą wymaga już wstępnej, ale merytorycznej oceny ze strony odpowiedzialnych za kościelny wymiar sprawiedliwości. Normy kodeksowe wskazują, że jedynym i podstawowym decydentem w tej kwestii jest sam wikariusz sądowy, który jest wyposażony w zwyczajną władzę sądenia²⁰. Decyzja o wyborze trybu postępowania jest podjęta przez oficjała Sądu Biskupiego w dekrecie ustalającym przedmiot sporu²¹. Jak zostało przywołane we wstępie, decyzja o prowadzeniu procesu trybem skróconym zostaje podjęta po uprzednim spełnieniu dwóch warunków: roszczenie jest złożone przez małżonków lub przez jednego z nich, ale za zgodą drugiego oraz występują okoliczności dotyczące osób i faktów, które są poparte zeznaniami i dokumentami, które już są zaprezentowane przez strony i w sposób oczywisty wskazują na nieważność małżeństwa.

Zreformowane przez papieża Franciszka normy kodeksowe przyznają duchownemu wypełniającemu urząd wikariusza sądowego decydującą rolę we wstępnej fazie procesu, czyli na etapie, kiedy decyduje się o trybie procesu i przedmiocie sporu. Na jego ręce zostaje złożona skarga powodowa wraz z ewentualną prośbą o proces skrócony²². Po weryfikacji wymogów formalnych powództwa zawartych

¹⁹ Por. J. ADAMCZYK, *Rola biskupa diecezjalnego...*, s. 138-141.

²⁰ Por. M. GRESZATA-TELUSIEWICZ, *Processus brevior*, w: J. KRAJCZYŃSKI (red.), *Proces małżeński według motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, Płock 2015, s. 79-82.

²¹ Por. kan. 1685 KPK/83.

²² Por. M. GRESZATA-TELUSIEWICZ, *Processus brevior...*, s. 81.

w kan. 1504 KPK/83, oficjał zgodnie z przepisami prawa wydaje dekret przyjęcia skargi powodowej, co jest jednoznaczne z decyzją o prowadzeniu procesu, ale jeszcze bez wskazania trybu postępowania²³. W tym akcie oficjał winien powołać do udziału w procesie obrońcę wężła małżeńskiego. Bezpośrednio po wydaniu tego dekretu, oficjał przekazuje kopię skargi powodowej do obrońcy wężła, który przez te czynności włącza się do procesu²⁴. W świetle obowiązujących norm kodeksowych decyzja o przyjęciu bądź ewentualnym odrzuceniu powództwa jest autonomiczną decyzją wikariusza sądowego, który swojego stanowiska nie musi konsultować z żadnym innym podmiotem. Instrukcja *Dignitas connubii* dopuszczała, by oficjał przed wydaniem dekretu przyjęcia bądź odrzucenia skargi powodowej zasięgnął zdania obrońcy wężła²⁵. Analiza obowiązujących aktualnie norm nie dopuszcza takiej możliwości, ponieważ wyraźnie wskazuje się na ukonstytuowanie osoby obrońcy wężła w dekrecie przyjęcia skargi, a nie jeszcze przed jej formalnym przyjęciem.

Należy wnioskować z przepisów prawa, że obrońca wężła na tym etapie otrzymuje 15 dni na wyrażenie swojego stanowiska wobec powództwa i przedstawienie go wobec wikariusza sądowego. Jest to pierwszy formalny moment aktywnego działania obrońcy wężła w procesie, dlatego już na tym etapie należy domagać się od niego rzetelnego stanowiska, które winno mieć charakter pisemny. Jego opinia oczywiście na tym etapie nie odnosi się meritum sprawy, ale winna wskazać, czy istnieją elementy poddające w wątpliwość wdrożenie procesu skróconego. Powyższe uwagi powinny służyć wikariuszowi sądowemu we wstępnej ocenie skargi i powinny mu pomóc w podjęciu decyzji czy jest zasadne i zgodne z prawem, by w danym przypadku prowadzić proces skrócony. Obrońca wężła powinien wskazać, czy zostały spełnione wymogi kodeksowe zawarte w kan.

²³ Por. A. DZIĘGA, *Zadania obrońcy wężła małżeńskiego*, w: *Kościelne prawo procesowe. Materiały i studia*, t. 1, Lublin 1999, s. 31; P. JAROTA, *Processus brevior. Materiały do ćwiczeń z kanonicznego prawa procesowego*, Warszawa-Kraków 2017, s. 70-76.

²⁴ Por. kan. 1676 § 1 KPK/83; W. GÓRALSKI, *Proces małżeński skrócony przed biskupem...*, s. 104-105.

²⁵ Por. DC art. 119 § 2.

1683 KPK/83 pozwalające na postępowanie skrócone. W zaprezentowanym stanowisku obrońca węzła powinien wziąć pod uwagę i odnieść się do przedstawionych w powództwie środków dowodowych, wskazując czy realnie mają one taką moc dowodową, by pominąć procedurę zwyczajną i móc podążać procesem skróconym. W przypadku, kiedy obrońca węzła nie widzi podstaw do prowadzenia procesu skróconego, winien postulować, by wikariusz sądowy zakwalifikował sprawę do trybu zwyczajnego, tak by zachowana została zasada sprawiedliwości i nie zostało naruszone dobro węzła małżeńskiego, które cieszy się przychylnością prawa²⁶. Uwagi Obrony węzła powinny odnosić się również do proponowanej przez strony formuły wątpliwości, wskazując ewentualnie na mankamenty czy słabe strony, które pojawiały się w skardze, a które należałoby wziąć pod uwagę podczas instrukcji sprawy. Doniosłość roli obrońcy węzła małżeńskiego we wstępnym dialogu z wikariuszem sądowym słusznie opisał W. Góralski: „Zlekceważenie przez wikariusza sądowego zastrzeżeń obrońcy węzła małżeńskiego może skutkować na etapie instrukcji procesu konstatacją, iż dane okoliczności nie wskazują w sposób ewidentny na nieważność małżeństwa”²⁷.

Po upływie 15 dni od dekretu przyjęcia skargi powodowej i po wysłuchaniu stron i obrońcy węzła, wikariusz sądowy wydaje dekret ustalający przedmiot sporu. W tym samym akcie wskazuje na tryb postępowania: zwyczajny bądź skrócony przed biskupem. Jeśli oficjał decyduje o drugim rozwiązaniu, to jednocześnie wyznacza również osoby do przeprowadzenia instrukcji sprawy: instruktora i asesora. Obrońca węzła jest powiadomiony o danym dekrete. W zakres jego kompetencji nie wchodzi możliwość proponowania zmiany formuły wątpliwości poprzez wprowadzenie nowego tytu. Jak zostało wcześniej

²⁶ Por. A. ZAMBON, *La presentazione del libello*, w: QUADERNI DI DIRITTO ECCLESIALE (red.), *La riforma di processi matrimoniali di Papa Francesco. Una guida per tutti*, Milano 2016, s. 45-46; A. GIRAUDO, *La scelta della modalità con cui trattare la causa di nullità: processo ordinario o processo più breve*, w: QUADERNI DI DIRITTO ECCLESIALE (red.), *La riforma di processi matrimoniali di Papa Francesco. Una guida per tutti...*, s. 53-54.

²⁷ W. GÓRALSKI, *Proces małżeński skrócony przed biskupem...*, s. 105.

dowodzone, takie działanie, sprzeciwiałoby się charakterowi tego urzędu²⁸. Niektórzy autorzy uważają, że obrońca węzła małżeńskiego mógłby postulować u oficjała Sądu Biskupiego wykreślenie jednego z tytułów nieważności, który według jego przeświadczenia nie miałby szansy na udowodnienie²⁹. W danym dekrete obrońca węzła jest również poinformowany o sesji sądowej, a także przypomina się o jego uprawnieniach dotyczących instrukcji sprawy³⁰.

3. Zaangażowanie obrońcy węzła w instrukcję sprawy

Proces skrócony przed biskupem daje możliwość przeprowadzenia instrukcji sprawy podczas jednej sesji, czyli posiedzenia, które winno odbyć się w ciągu 30 dni od wydania dekretu ustalającego przedmiot sporu. Należy dodać, że w przypadku, kiedy instruktor uzna za stosowne, może odbyć się więcej niż jedna sesja sądowa. Instrukcja sprawy jest kluczowym momentem w każdym procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa, ponieważ jest to etap poszukiwania i przedstawiania stosownych środków dowodowych. W tej fazie procesu, z racji na poszukiwanie prawdy obiektywnej o zaskarżonym małżeństwie, obrońca węzła winien wykazać się szczególną aktywnością. Szczególnie w procesie skróconym wymagana jest od niego zdecydowanie większa wnikliwość i dokładność, nie tylko by dochować normy proceduralne, ale szczególnie by nie sprzeniewierzyć się fundamentalnej zasadzie nierozzerwalności małżeństwa³¹.

Normy kodeksowe dają obrońcy węzła możliwość udziału podczas sesji sądowej. Byłoby poważnym zaniedbaniem jego niestawiennictwo podczas sesji sądowej szczególnie w procesie skróconym. Do takiego posiedzenia obrońca węzła powinien się należycie przygotować,

²⁸ Por. M. GRESZATA-TELUSIEWICZ, *Processus brevior...*, s. 81-82; P. JAROTA, *Processus brevior. Materiały do ćwiczeń z kanonicznego prawa procesowego...*, s. 75-78.

²⁹ Por. A. DZIĘGA, *Zadania obrońcy węzła małżeńskiego...*, s. 32; G. LESZCZYŃSKI, *Rola obrońcy węzła...*, s. 55-56.

³⁰ Por. W. GÓRALSKI, *Proces małżeński skrócony przed biskupem...*, s. 106.

³¹ Por. W. GÓRALSKI, *Proces małżeński skrócony przed biskupem...*, s. 121-122; U. NOWICKA, *Proces skrócony przed biskupem...*, s. 121-122.

szczególnie poprzez rzetelnie przestudiowanie przedstawionego już materiału dowodowego, który w procesie skróconym wymagany jest już we wstępnej fazie. Aktualnie obowiązujące normy procesowe, przyznają mu możliwość przejrzenia akt sprawy na każdym etapie dochodzenia. Krytyczna lektura akt sprawy powinna prowadzić obrońcę węzła do wyszczególnienia kwestii i zagadnień, które należałoby przedstawić podczas sesji sądowej. Ta analiza winna doprowadzić sędziego do redakcji pytań, które powinny być zadane stronom i ich świadkom. Niestety praktyka sądowa pokazuje, że najczęściej obrońcy węzła bądź sędziowie korzystają podczas przesłuchań ze standardowych i utartych pytań, które w sposób ogólny odnoszą się do badanego tytułu nieważności małżeństwa, nie uwzględniając konkretnych okoliczności i faktów związanych z zaskarżonym małżeństwem. Do tego zadania obrońca węzła powinien przyłożyć się szczególnie w procesie skróconym. Jego pytania powinny odnosić się konkretnie do danej sprawy, okoliczności i faktów oraz powinny być pozbawione pytań ogólnikowych, które niewiele mogłyby wносить do sprawy. Proces skrócony przed biskupem stwarza bardzo ciekawą i wyjątkową możliwość, jaką jest prawo do uczestniczenia strony w przesłuchaniach współmałżonka i świadków. Takie rozwiązanie procesowe daje możliwość bezpośredniego i natychmiastowego wyjaśnienia czy uzupełniania oświadczeń osób zeznających. Wobec tego aktywny, rzetelny, dokładny, merytoryczny i wnikliwy udział obrońcy węzła w takiej czynności, może stać się niezwykle pożyteczny w momencie, kiedy biskup diecezjalny będzie podejmował ostateczną decyzję³².

Bez wątpienia posługa obrońcy węzła podczas instrukcji sprawy ma służyć poszukiwaniu obiektywnej prawdy o małżeństwie. Dlatego nie powinien on ograniczać się tylko do obecności na przesłuchaniu i przedstawieniu pytań stronom i świadkom, ale zgodnie z charakterem swojego urzędu powinien poszukiwać i proponować instruktorowi środki dowodowe świadczące przeciw nieważności. Obrońca

³² Por. W. GÓRALSKI, *Proces małżeński skrócony przed biskupem...*, s. 126-128; M. DEL POZZO, *Il processo matrimoniale...*, s. 169-177.

nie może opowiadać się za nieważnością małżeństwa, ale również nie może skupić się na obronie rzeczywiście wymagowanej, lecz podobnie jak sędzia ma dążyć do poznania obiektywnego stanu rzeczy. Jeśli analiza materiału dowodowego prowadzi go do wniosku, że zaprezentowany obraz małżeństwa jest spójny, jasny i przekonujący, to może on powstrzymać się od przekładania sędziemu dowodów nieużytecznych, które służyłyby za wszelką cenę obronie ważności małżeństwa, wbrew obiektywnej rzeczywistości³³.

4. Prezentacja uwag *animadversiones* przez obrońcę węzła podczas dyskusji sprawy

W procesie skróconym nie jest przewidziana publikacja akt. Takie rozwiązanie wydaje się sensowne i usprawiedliwione, ponieważ podczas sesji sądowej strony mogą uczestniczyć w przesłuchaniu drugiego współmałżonka oraz świadków, co stwarza im możliwość zapoznania się z dowodami oraz ustosunkowania się do nich. Po zamknięciu fazy zbierania środków dowodowych w procesie skróconym następuje faza poświęcona dyskusji w sprawie. Instruktor dekretem zamyka postępowanie dowodowe i wyznacza stronom, ich adwokatom oraz obrońcy węzła legalny termin piętnastu dni na przedstawienie głosów obrończych. Jest to ważny i użyteczny etap w postępowaniu, ponieważ z perspektywy stron i ich adwokatów stwarza im możliwość wyjaśnienia wątpliwości, które mogły pojawić się w trakcie instrukcji. Dla obrońcy węzła jest to ten moment, w którym winien on wypowiedzieć się jednoznacznie co do meritum sprawy³⁴.

Praktyka sądów kościelnych wskazuje, że najczęściej aktywność obrońcy węzła małżeńskiego w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa sprowadza się właśnie do fazy dyskusji i przedstawienia uwag przedwyrokowych, nazywanych *animadversiones*. Ten

³³ Por. G. LESZCZYŃSKI, *Rola obrońcy węzła małżeńskiego...*, s. 58.

³⁴ Por. W. GÓRALSKI, *Proces małżeński skrócony przed biskupem...*, s. 143; P. JAROTA, *Processus brevior. Materiały do ćwiczeń z kanonicznego prawa procesowego...*, s. 82-83.

etap wymaga od obrońcy węzła zdecydowanego stanowiska co do ważności małżeństwa, nad którym toczy się dyskusja. Powinien on swoje uwagi przedstawić w sposób jasny, syntetyczny, przejrzysty i merytoryczny, czyli adekwatny co do badanego w procesie tytułu nieważności małżeństwa. Uwagi obrończe przedstawione przez obrońcę węzła powinny przedstawiać fakty i argumentację, które według niego świadczą o ważności małżeństwa. Niezwykle ważna jest użyta przez obrońcę logika argumentacji, która może być bardzo pożyteczna w momencie podejmowania przez biskupa decyzji³⁵. Przedwyrokowe uwagi obrońcy węzła są ważną pomocą dla biskupa diecezjalnego – sędziego w procesie skróconym. Warto pamiętać, że ów biskup, któremu z racji sprawowanego urzędu przychodzi podjąć decyzję w procesie skróconym, niekoniecznie będzie specjalistą z zakresu prawa małżeńskiego czy procesowego. Dlatego uwagi obrońcy, powinny też naświetlać biskupowi sędziemu pozycję małżeństwa sakramentalnego w kanonicznym porządku prawnym, które cieszy się przychylnością prawa i jest z natury nierozzerwalne.

Jak już wybrzmiało, obrońca węzła z racji charakteru swojego urzędu nie może, pomimo nawet ewidentnych faktów, okoliczności i dowodów przemawiających za nieważnością węzła małżeńskiego, opowiedzieć się w swoim stanowisku wprost za nieważnością małżeństwa. W takiej sytuacji praktyka procesowa pozwala obrońcy węzła zdać się na sprawiedliwość sądu. Niektórzy autorzy stwierdzają, że jeśli sam obrońca dochodzi do przekonania, że badane małżeństwo zostało zawarte nieważnie, powinien powstrzymać się od prawa głosu. Inne spojrzenie prezentuje G. Leszczyński, który podkreśla, że w takiej sytuacji, kiedy obrońca węzła jest przekonany o nieważności małżeństwa, powinien mimo wszystko w swoich uwagach wskazać te argumenty, które przynajmniej w minimalnym zakresie poddadzą w wątpliwość wiarygodność stron lub znaczenie poszczególnych środków dowodowych³⁶. Analizując charakter posługi obrońcy węzła należy stwierdzić, że niedopuszczalna jest sytuacja, w której obrońca

³⁵ Por. G. LESZCZYŃSKI, *Rola obrońcy węzła małżeńskiego...*, s. 58-59.

³⁶ Por. G. LESZCZYŃSKI, *Rola obrońcy węzła małżeńskiego...*, s. 58-59.

węzła zrzeka się prawa głosu i rezygnuje z przedstawienia swoich uwag. Taka sytuacja byłaby sprzeniewierzeniem się zadaniom, który są mu z urzędu powierzone³⁷. Praktyka, kiedy obrońca węzła rezygnuje z przedstawienia swoich uwag *animadversiones* jest również surowa piętnowana przez Trybunał Roty Rzymskiej³⁸.

5. Interwencje obrońcy węzła po wydaniu pozytywnego wyroku

Do specyfiki procesu skróconego wprowadzonego przez papieża Franciszka w 2015 roku należy to, że jedynie biskup diecezjalny jest tym, który rozstrzyga sprawę prowadzoną takim trybem oraz to, że orzeczenie w tym postępowaniu może być tylko pozytywne, czyli stwierdzające nieważność małżeństwa. Biskup jako sędzia, po krytycznej analizie akt sprawy, konsultacji z instruktorem i asesorem, w przypadku osiągnięcia pewności moralnej podejmuje decyzję orzekającą nieważność. W przypadku, kiedy biskup nie osiąga pewności moralnej, odsyła sprawę do postępowania zwyczajnego³⁹.

Wydanie wyroku pozytywnego w procesie skróconym (jedyne możliwości) nie kończy udziału obrońcy węzła w procesie. Obrońca węzła, podobnie jak strony procesowe jest powiadomiony o decyzji i winna mu być dostarczona kopia wyroku. Głównym środkiem odwoławczym jest instytucja apelacji. Prawo do przedstawienia apelacji w ciągu piętnastu dni użytecznych od otrzymania wyroku, czyli *ius appellandi* jest naturalnym prawem przysługującym stronom, ale także i obrońcy węzła małżeńskiego, który jako strona publiczna broni

³⁷ Por. U. NOWICKA, *Obrońca węzła małżeńskiego gwarantem prawdy i sprawiedliwości – refleksje na kanwie przemówienia papieża Franciszka do członków Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej z 8 listopada 2013 r...*, s. 36-37.

³⁸ Por. G. ERLEBACH, *Refleksje nad sądownictwem kościelnym w Polsce w świetle orzecznictwa i praktyki Roty Rzymskiej*, w: U. NOWICKA (red.), *Praktyczne aspekty funkcjonowania trybunałów kościelnych*, Warszawa 2014, s. 72-73.

³⁹ Por. R. KAMIŃSKI, *Apelacja obrońcy węzła małżeńskiego w procesie skróconym o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, *Ius Matrimoniale* 29 (2018) nr 4, s. 27-28.

interesu publicznego Kościoła w zakresie ochrony sakramentu⁴⁰. Jednak specyfika procesu skróconego, w którym strony od momentu złożenia skargi powodowej zgodnie opowiadają się za nieważnością ich małżeństwa, powoduje, że realnie jedynym przypadkiem apelacji od wyroku *coram Episcopo* będzie zgłoszenie apelacji przez obrońcę węzła jako stronę publiczną procesu.

Reforma procesu małżeńskiego dokonana przez motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* poprzez zniesienie obowiązującego od 1741 roku wymogu dwóch zgodnych wyroków, uproszczenie i przyspieszenie procesu, w rzeczywistości wzmocniła instytucję apelacji oraz nałożyła na obrońcę węzła małżeńskiego ogromną odpowiedzialność za dobro publiczne jakim jest instytucja małżeństwa⁴¹. Sytuacja, w której wyrok pozytywny pierwszej instancji w przypadku braku apelacji staje się wykonalny, wymaga od obrońcy węzła wnikliwej lektury wyroku i krytycznej analizy argumentów przywoływanych za nieważnością małżeństwa. Ujmując rzeczywistość potocznie, dla obrońcy węzła jest to ostatni moment, kiedy może on zawalczyć o ochronę ważności małżeństwa, a jego interwencja może sprawić, by wyrok, który obiektywnie jest niesprawiedliwy i niezgodny z rzeczywistością, stał się wykonalny⁴².

Bardzo często podnoszoną kwestią w kontekście apelacji obrońcy węzła od wyroku biskupa diecezjalnego w procesie skróconym jest jego zależność administracyjna od samego biskupa. Rodzi się wówczas zasadna obawa, że obrońca węzła, który na ten urząd jest powołany właśnie przez biskupa diecezjalnego, od którego również zależy długość jego kadencji na tym urzędzie, mógłby zaniechać apelacji. Może faktycznie się wydawać, że decyzja o apelacji od takiego wyroku, może być odebrana przez samego biskupa jako tzw. „votum nieufności” ze strony urzędnika, będącego *de facto* podwładnym biskupa. Taka sytuacja, wymaga oczywiście autonomii oraz determinacji ze

⁴⁰ Por. R. KAMIŃSKI, *Apelacja obrońcy węzła małżeńskiego...*, s. 27-28; W. GÓRALSKI, *Proces małżeński skrócony przed biskupem...*, s. 168.

⁴¹ Por. R. KAMIŃSKI, *Apelacja obrońcy węzła małżeńskiego...*, s. 27.

⁴² Por. G. LESZCZYŃSKI, *Rola obrońcy węzła małżeńskiego...*, s. 59-60.

strony samego obrońcy, by jak najlepiej wypełniać sprawowany urząd. Słusznie w tym przypadku zauważa M. del Pozzo, że biskup pokorny i sprawiedliwy, nie odczyta aktu apelacji od swojego rozstrzygnięcia jako jego kontestacji czy osobistej krytyki, ale spojrzysz na powyższą czynność z szacunkiem i odczyta ją jako wolę poszukiwania prawdy obiektywnej o danym małżeństwie⁴³.

W przypadku pozytywnego rozstrzygnięcia sprawy przez biskupa w procesie skróconym, podmiot, do którego kierowana jest apelacja zależy od tego jaką pozycję zajmował biskup, który wydał ów wyrok⁴⁴. Normy kodeksowe obowiązujące w procesie skróconym przewidują również możliwość odrzucenia apelacji i w konsekwencji potwierdzenia wyroku wydanego przez biskupa. Jak zauważył Najwyższy Ustawodawca, odrzucenie apelacji może mieć miejsce w sytuacji, kiedy „w sposób oczywisty wynika, że apelacja ma na celu jedynie działanie na zwłokę”⁴⁵. Powyższa regulacja stanowi *novum* w kanonicznym ustawodawstwie. Wydaje się, że działanie na zwłokę będzie miało miejsce, wyłącznie, gdyby apelacja nie zawierała żadnego uzasadnienia albo nie uwzględniała żadnej podstawy prawnej. Wprowadzenie tej regulacji spotkało się z krytyką. Wielu kanonistów uważa, że taka instytucja może uderzać w fundamentalne prawo, które nakazuje w sposób rzetelny i wnikliwy przyjrzeć się orzeczeniu, które apelujący uważa za niesprawiedliwe⁴⁶. W przypadku przyjęcia apelacji sprawa jest przekazana do procesu zwyczajnego na drugim stopniu, do kompetentnego trybunału apelacyjnego⁴⁷. Wynika z tego jasno, że sprawa prowadzona procesem skróconym przed biskupem,

⁴³ Por. M. DEL POZZO, *Il processo matrimoniale...*, s. 219.

⁴⁴ Por. kan. 1687 § 3 KPK/83; R. KAMIŃSKI, *Apelacja obrońcy węzła małżeńskiego...*, s. 29; W. GÓRALSKI, *Proces małżeński skrócony przed biskupem...*, s. 169-170.

⁴⁵ Kan. 1687 § 4 KPK/83; Por. R. KAMIŃSKI, *Apelacja obrońcy węzła małżeńskiego...*, s. 32; M. DEL POZZO, *Il processo matrimoniale...*, s. 219-220.

⁴⁶ POR. U. NOWICKA, *Proces skrócony przed biskupem...*, s. 126; W. GÓRALSKI, *Proces małżeński skrócony przed biskupem...*, s. 171-176.

⁴⁷ Por. kan. 1687 § 4 KPK/83.

w wyniku przyjętej apelacji będzie dalej już rozpatrywana przez trybunał kolegiálny⁴⁸.

Należy przypomnieć, że kościelne prawo procesowe przewiduje jeszcze inne środki prawne przeciwko wyrokowi, z których może skorzystać obrońca węzła małżeńskiego. Pierwszym takim środkiem jest skarga o nieważność wyroku zgodnie z kan. 1619-1627 KPK/83. Nieważność wyroku może powodować choćby brak legalnego wezwania obrońcy węzła do udziału w procesie⁴⁹. Drugim środkiem odwoławczym jest prośba o nowe wniesienie sprawy, jednak zgodnie z kan. 1681 KPK/83 jest ono możliwe, kiedy strony dysponują nowymi i poważnymi dowodami⁵⁰.

Zakończenie

Udział obrońcy węzła małżeńskiego w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa jest obligatoryjny, a jego nieobecność powoduje nieważność całego postępowania. Szczególnego znaczenia nabierają zadania i obowiązki stojące przed obrońcą węzła w procesie skróconym przed biskupem. Jest to tryb postępowania, ustanowiony reformą zawartą w motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus*. Powyższe postępowanie zostało uproszczone (omija procedury przewidziane trybem zwyczajnym), a jego procedura jest przyspieszona. Jedynym sędzią w takim procesie został ustanowiony sam biskup diecezjalny.

Obrońca węzła małżeńskiego występuje w procesie jako strona publiczna, której celem jest ochrona sakramentu małżeństwa jako dobra publicznego Kościoła. Obrońca węzła swoją rolą i interwencjami w procesie ma uosabiać przychyłność prawa wobec małżeństwa. Jego zadaniem jest przekazywanie, poszukiwanie i proponowanie sędziemu argumentacji świadczącej przeciw nieważności małżeństwa. Nie jest dopuszczalne, by obrońca węzła, pomimo faktów i okoliczności przemawiających w danej sprawie za nieważnością małżeństwa,

⁴⁸ Por. R. KAMIŃSKI, *Apelacja obrońcy węzła małżeńskiego...*, s. 36.

⁴⁹ Por. G. LESZCZYŃSKI, *Rola obrońcy węzła małżeńskiego...*, s. 59.

⁵⁰ Por. W. GÓRALSKI, *Proces małżeński skrócony przed biskupem...*, s. 174-176.

mógł opowiedzieć się za pozytywnym rozstrzygnięciem postępowania. Jego nadrzędnym celem jest poszukiwanie prawdy o zaskarżonym małżeństwie.

Nowa instytucja procesu skróconego przed biskupem stawia obrońcę węzła w nowych okolicznościach. Szczególnie w takim postępowaniu, w którym może być on jedyną instancją opowiadającą się za ważnością małżeństwa, jego udział w procesie powinien być aktywny, wnikliwy, rzetelny oraz merytoryczny. W procesie, który z racji swojego charakteru omija wiele procedur zwyczajnych oraz ma toczyć się w dość szybkim tempie, pomimo zgodnej prośby małżonków o taki proces i faktów oraz okoliczności, które już w fazie wstępnej procesu są przedstawione i wskazują ewidentnie na nieważność małżeństwa, udział obrońcy węzła nie może sprowadzić się do czysto formalnej obecności.

Obrońca węzła jest stroną publiczną, która jako jedyna (obok stron prywatnych i notariusza) bierze czynny udział w procesie skróconym we wszystkich fazach procesu. Aktualnie obowiązujące normy procesowe dają obrońcy węzła szereg możliwości i środków, by móc interweniować i angażować się na każdym etapie procesu: jego stanowiska i uwag ma obowiązek wysłuchać wikariusz sądowy, zanim podejmie decyzję o wdrożeniu procedury skróconej; ma on prawo przejrzenia akt sprawy na każdym etapie procesu; uczestniczy aktywnie w fazie zbierania środków dowodowych; ma prawo zadawać pytania stronom i świadkom; obrońca ma obowiązek przedstawienia swoich uwag przedwyrokowych *animadversiones*, w których odnosi się co do meritum sprawy, czyli do badanego tytułu nieważności, a z jego uwagami ma obowiązek zapoznać się biskup diecezjalny kiedy będzie zajmował się rozstrzygnięciem sprawy; wreszcie obrońca węzła ma prawo skorzystać ze środków prawnych przeciwko pozytywnemu wyrokowi *coram Episcopo* (apelacja, skarga o nieważność wyroku czy prośba o nowe wniesienie sprawy).

Proces skrócony rodzi ważną relację pomiędzy sędzią, którym jest biskup diecezjalny a obrońcą węzła małżeńskiego. W trybie zwyczajnym ta relacja ma odmienny i ograniczony zakres: odnosi się do kwestii czysto administracyjnych, czyli do nominacji przez biskupa

właściwej osoby na urząd obrońcy węzła. W procesie *coram Episcopo*, biskup winien krytycznie przeanalizować uwagi przedwyrokowe obrońcy węzła, które szczególnie dla biskupa nie będącego kanonistą oraz nie mającego przygotowania i praktyki w zakresie kościelnego prawa małżeńskiego i procesowego, mogą być ogromną pomocą w rozstrzygnięciu sprawy. Obrońca węzła zaś, będący podwładnym biskupa, ma prawo do apelacji pozytywnego wyroku swojego przełożonego. Powyższe okoliczności wymagają od obu stron poważnego potraktowania rzeczywistości, w której nie chodzi o osobistą krytykę decyzji przełożonego czy uległość wynikającą z faktu bycia podwładnym powodującą zaniechania w działaniu, ale o poczucie sprawiedliwości i poszukiwanie prawdy, wynikające z charakteru pełnionych urzędów kościelnych.

Aplikacja norm dotyczących procesu skróconego przed biskupem wymaga czasu oraz pogłębionej refleksji naukowej nad tą instytucją. Niezwykle ważnym elementem, na który bardzo często w swoim nauczaniu i ustawodawstwie zwraca uwagę papież Franciszek jest odpowiednia formacja pracowników kościelnego wymiaru sprawiedliwości⁵¹. Nie chodzi wyłącznie o to, by urzędnicy sądów kościelnych zdobywali wymagane prawem tytuły i stopnie naukowe w prawie kanonicznym, ale chodzi również o ich permanentną formację. W analizowanym przypadku dotyczącym obrońcy węzła małżeńskiego ważne jest to, by brali oni udział w odpowiednich warsztatach, szkoleniach czy konferencjach, na których zapoznają się z najnowszymi osiągnięciami w zakresie kościelnego prawa małżeńskiego i procesowego. Ponadto, należy również osobom spełniającym urząd obrońcy węzła małżeńskiego umożliwić zapoznanie się z jurysprudencją Roty Rzymskiej. Ważnym elementem, od którego będzie zależała aktywność i efektywność posługi obrońcy węzła jest charakter jego zatrudnienia

⁵¹ Por. FRANCISCUS, *Adhortatio Apostolica Post-Synodalis Amoris Laetitia*, 19.03.2016, AAS 108 (2016), s. 409-410; tekst polski: *Posynodalna Adhortacja Apostolska Amoris Laetitia Ojca świętego Franciszka do biskupów, do kapłanów i diakonów, do osób konsekrowanych, do małżonków chrześcijańskich i do wszystkich wiernych świeckich o miłości w rodzinie*, Watykan 2016.

i zaangażowania w trybunale. Jeśli przy danym trybunale nie będzie zatrudniona wystarczająca liczba obrońców węzła małżeńskiego oraz jeśli nie będą wynagradzani sprawiedliwą pensją bądź jeśli będą zaangażowani parcjalnie i swoje obowiązki będą musieli łączyć z innymi zadaniami o charakterze administracyjnym czy duszpasterskim, będzie to ewidentnie odbijało się na ich zaangażowaniu w proces, co może powodować, że nie będą w stanie w sposób należyty bronić nierozrwalnego i sakramentalnego węzła małżeńskiego, który cieśzy się przychylnością prawa.

Wnioski przywołane w niniejszym artykule pozwalają stwierdzić, że skrócony tryb postępowania o orzeczenie nieważności małżeństwa, pomimo uproszczonej procedury i dość krótkiego czasu procedowania sprawy, daje obrońcy węzła małżeńskiego narzędzia prawne, by mógł on zgodnie z wolą Najwyższego Ustawodawcy i charakterem swojej posługi, rzetelnie wypełniać swój urząd w trosce o nierozrwalność węzła małżeńskiego. Należy podkreślić, że na jakość posługi obrońcy węzła, zarówno w procesie skróconym jak i zwyczajnym, duże znaczenie będzie miało jego indywidualne zaangażowanie w proces oraz jego merytoryczne przygotowanie z zakresu kościelnego prawa małżeńskiego oraz procesowego. Należy przestrzegać urzędników wypełniających ten urząd przed czysto formalnym podejściem do swoich obowiązków, sprowadzającym się zazwyczaj do przedstawienia wyłącznie uwag *animadversiones*. Z drugiej zaś strony, biskup diecezjalny wraz z wikariuszem sądowym winni stworzyć odpowiednie warunki i zadbać o właściwą pozycję urzędu obrońcy węzła w strukturze samego trybunału, tak by mógł on rzetelnie, aktywnie i merytorycznie oddać się swojej posłudze.

References

Źródła

- BENEDICTUS XIV, *Constitutio apostolica Dei miseratione*, 2.11.1741, w: GASPARRI P. (red.), *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. 1, Romae 1947.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, AAS 75 (1983), *pars II*, s. 1-317; tekst polski: *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks prawa kanonicznego promulgowany przez*

- papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku. Stan prawny na dzień 18 maja 2022. Zaktualizowany przekład na język polski, Poznań 2022.*
- FRANCISCUS, *Adhortatio Apostolica Post-Synodalis Amoris Laetitia*, 19.03.2016, AAS 108 (2016), s. 311-446; tekst polski: *Posynodalna Adhortacja Apostolska Amoris Laetitia Ojca świętego Franciszka do biskupów, do kapłanów i diakonów, do osób konsekrowanych, do małżonków chrześcijańskich i do wszystkich wiernych świeckich o miłości w rodzinie*, Watykan 2016.
- FRANCISCUS, *Litterae Apostolicae motu proprio datae Mitis Iudex Dominus Iesus*, 15.08.2015, AAS 107 (2015), s. 958-970; tekst polski: PAPIEŻ FRANCISZEK, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”, reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa (tekst łacińsko-polski)*, Tarnów 2015.
- GIOVANNI PAOLO II, *Ad Tribunal Rotae Romanae*, AAS 74 (1982), s. 449-454.
- PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, *Instructio servanda a tribunalibus dioecanis et interdioecanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii Dignitas connubii*, 25.01.2005, Città del Vaticano 2005; tekst polski: PAPIESKA RADA DS. TEKSTÓW PRAWNYCH, *Instrukcja Dignitas connubii, którą należy zachowywać w sądach diecezjalnych i międzydiecezjalnych w prowadzeniu spraw o nieważność małżeństwa*, w: P. MAJER (red.), *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 2023, s. 1208-1290.

Literatura

- ADAMCZYK J., *Rola biskupa diecezjalnego w procesie skróconym o nieważność małżeństwa*, *Ius Matrimoniale* 34 (2023) nr 1, s. 119-148.
- ARROBA CONDE M.J., *Diritto processuale canonico*, Roma 2012.
- DEL POZZO M., *Il processo matrimoniale più breve davanti al Vescovo*, Roma 2016.
- DZIĘGA A., *Zadania obrońcy węzła małżeńskiego*, w: *Kościelne prawo procesowe. Materiały i studia*, t. 1, Lublin 1999, s. 23-40.
- ERLEBACH G., *Refleksje nad sądownictwem kościelnym w Polsce w świetle orzecznictwa i praktyki Roty Rzymskiej*, w: U. NOWICKA (red.), *Praktyczne aspekty funkcjonowania trybunałów kościelnych*, Warszawa 2014, s. 49-102.
- GIRAUDO A., *La scelta della modalità con cui trattare la causa di nullità: processo ordinario o processo più breve*, w: QUADERNI DI DIRITTO ECCLESIALE (red.), *La riforma di processi matrimoniali di Papa Francesco. Una guida per tutti*, Milano 2016, s. 47-66.
- GÓRALSKI W., *Proces małżeński skrócony przed biskupem*, Płock 2017.
- GRESZATA-TELUSIEWICZ M., *Processus brevior*, w: J. KRAJCZYŃSKI (red.), *Proces małżeński według motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, Płock 2015, s. 75-92.
- JAROTA P., *Processus brevior. Materiały do ćwiczeń z kanonicznego prawa procesowego*, Warszawa-Kraków 2017.
- KAMIŃSKI R., *Apelacja obrońcy węzła małżeńskiego w procesie skróconym o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, *Ius Matrimoniale* 29 (2018) nr 4, s. 25-39.

- KONDRATOWICZ A., *Urząd obrońcy węzła wyrazem troski Kościoła o dobro małżeństwa*, Kortowski Przegląd Prawniczy 2 (2015) nr 2, s. 121-125.
- KRAKOWSKI K., *Processus brevior coram Episcopo – Czy każdy biskup jest kompetentny do wydania wyroku stwierdzającego nieważność małżeństwa w procesie skróconym?*, Rocznik Teologii Katolickiej 17 (2018) nr 3, s. 171-186.
- LESZCZYŃSKI G., *Rola obrońcy węzła małżeńskiego w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, Prawo Kanoniczne 49 (2006) nr 3-4, s. 51-61.
- LESZCZYŃSKI G., *Założenia ogólne motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, w: J. KRAJCZYŃSKI (red.), *Proces małżeński według motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, Płock 2015, s. 23-36.
- NOWICKA U., *Obrońca węzła małżeńskiego gwarantem prawdy i sprawiedliwości – refleksje na kanwie przemówienia papieża Franciszka do członków Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej z 8 listopada 2013 r.*, Ius Matrimoniale 25 (2014) nr 2, s. 31-42.
- NOWICKA U., *Proces skrócony przed biskupem*, Ius Matrimoniale 27 (2016) nr 1, s. 109-128.
- ZAMBON A., *La presentazione del libello*, w: QUADERNI DI DIRITTO ECCLESIALE (red.), *La riforma di processi matrimoniali di Papa Francesco. Una guida per tutti*, Milano 2016, s. 29-46.

Nota o autorze

ks. dr Kamil Krakowski – prezbiter diecezji płockiej (święcenia w 2012 r.), doktor teologii w zakresie teologii prawa kanonicznego (Uniwersytet Szwajcarii Włoskiej w Lugano), licencjat prawa kanonicznego (Wydział Prawa Kanonicznego św. Piusa X w Wenecji), sędzia diecezjalny w Sądzie Biskupim Płockim, redaktor naczelny „Miesięcznika Pasterskiego Płockiego”.